

INLEIDING

In de meeste kleutergroepen is wel een boekenhoek of boek en luisterhoek aanwezig. Op deze plek staat een aantal prentenboeken waarin de kinderen zelfstandig of samen met de leerkracht mogen 'lezen'. Vaak is er ook nog de mogelijkheid een prentenboek op CD/DVD te beluisteren in het Nederlands of in een andere taal. Doelstellingen van de boekenhoek of boek en luisterhoek is meestal het vergroten van het leesplezier en het werken aan de taalontwikkeling (zowel wat betreft de moedertaal als wat betreft het Nederlands als tweede taal). Aan deze twee doelstellingen kan nog een derde doelstelling worden toegevoegd: het stimuleren van de ontluikende geletterdheid. Dit begrip verwijst naar de inzichten die kinderen spontaan opdoen over lezen en schrijven voordat ze op school formeel leesonderwijs krijgen.

Lang voordat kinderen in groep 3 leren lezen, komen ze thuis, op de speelzaal of op school al in contact met geschreven materiaal. Hierdoor groeit er bij hen geleidelijk aan een besef van wat geletterdheid inhoudt. De kennis en vaardigheden met betrekking tot lezen en schrijven die kinderen in deze fase opdoen, zijn positief van invloed op de wijze waarop kinderen op latere leeftijd om leren gaan met geschreven materiaal. Door verschillen in de thuissituatie ontstaan er al in de voorschoolse leeftijd grote verschillen tussen kinderen onderling. Sommige kinderen hebben thuis veel boeken, worden vaak voorgelezen, zien hun ouders regelmatig lezen of schrijven en worden hierbij af en toe ook actief betrokken. Bij andere kinderen thuis spelen activiteiten rond lezen en schrijven nauwelijks een rol. Door bewust aandacht te besteden aan de inrichting en het gebruik van de boekenhoek kunnen in ieder geval in de schoolsituatie de optimale condities worden geschapen voor het stimuleren van de ontluikende geletterdheid. Een speciale hoek om te lezen zendt de boodschap uit dat lezen erbij hoort in de onderbouw. Zowel de leerkracht als de kinderen zelf zullen sneller een boek pakken wanneer de prentenboeken voortdurend zichtbaar aanwezig zijn. De leerkracht kan hierdoor ook gemakkelijker een link leggen tussen lezen en andere activiteiten in de groep.

Een boekenhoek (voor het gemak wordt in het vervolg deze term gehanteerd zowel voor een boekenhoek zonder, als voor een boekenhoek met de mogelijkheid ingesproken prentenboeken te beluisteren) nodigt uit tot verschillende activiteiten die de ontluikende geletterdheid kunnen bevorderen:

- de boekenhoek biedt ruimte eens een of enkele kinderen apart te nemen om voor te lezen; Het voorlezen in kleine groepjes of in een één-op-één situatie heeft als voordeel dat de leerkracht zowel bij de boekkeuze als bij het voorlezen zelf veel nauwer aan kan sluiten bij de interesse en het niveau van de kinderen. Er is meer gelegenheid voor de kinderen om tussendoor te reageren, en voor de leerkracht om bij deze reacties aan te knopen. Dit is zeker voor kinderen met weinig leeservaring erg belangrijk: juist de gesprekjes tussen de leerkracht en de kinderen maakt dat de kinderen inzicht krijgen in de manier waarop aan de plaatjes en aan de tekst betekenis kan worden gegeven. Kinderen die van huis uit weinig vertrouwd zijn geraakt met boeken en uit zich zelf niet snel een boek pakken, worden zo toch tot leesplezier verleid.
- de boekenhoek biedt kleuters een knus hoekje om zelfstandig te 'lezen' en aan elkaar 'voor te lezen';

Door voor zichzelf te 'lezen' of een boek voor te lezen aan een knuffel of ander kind krijgen de kleuters de kans om het modelgedrag van de leerkracht te imiteren. Spelenderwijs oefenen ze zich in het doorbladeren van het boek, het herkennen en benoemen van de plaatjes en in het hardop of voor zichzelf navertellen van het verhaal. In een bepaalde fase komt er ook aandacht voor de letters in het boek.

- de boekenhoek biedt een speciale plek om het verhaal nog eens te beluisteren; Als er in de boekenhoek apparatuur aanwezig is, kunnen de kinderen terwijl ze het boek doorbladeren ook nog luisteren naar het verhaal. Van een aantal prentenboeken zijn ingesproken versies verkrijgbaar waarmee ook kleuters zelfstandig kunnen leren werken. Op de cd's/DVD's is steeds met een belletje aangegeven wanneer de kinderen de bladzijde om moeten slaan. Verschillende prentenboeken zijn naast het Nederlands ook ingesproken in de belangrijkste minderheidstalen in Nederland. Allochtone kinderen krijgen zo de gelegenheid om het verhaal te beluisteren in de taal die ze het best beheersen. Hierdoor zal hun leesplezier worden vergroot. Daarnaast is het beluisteren van een ingesproken prentenboek zowel voor autochtone kinderen als voor allochtone kinderen een goede oefening in het begrijpen van een tekst. De steun van het oogcontact, de mimiek en de gebaren van de leerkracht ontbreekt nu, evenals de mogelijkheid tot interactie. Door het herhaald beluisteren van een prentenboek raken de kinderen steeds beter vertrouwd met boekentaal.
- Gedigitaliseerde en geanimeerde bewerkingen van prentenboeken komen tegemoet aan de brede behoefte van kinderen. Geluid en beweging kunnen in beeld sneller uitleggen dan in woorden. Uitbreiding van de woordenschat verloopt dan ook veel sneller dan in de enkelvoudige aanbieding in gesproken vorm.

In deze handleiding worden ideeën aangereikt rond het werken met boeken in de boekenhoek ter stimulering van de ontluikende geletterdheid. De bovengenoemde boekenhoekactiviteiten zullen praktisch worden uitgewerkt met voorbeelden van mogelijke werkvormen en te gebruiken boeken. Daarnaast worden drie boeken uitgewerkt waarmee het eigen 'schrijf' gedrag van de kinderen kan worden gestimuleerd.

Natuurlijk is de boekenhoek slechts één aspect van leesbevordering. Voor een geïntegreerde aanpak waarin ook andere aspecten van leesbevordering aan de orde komen, verwijzen we naar de grondbeginselen van Fantasia. Deze aanpak is als een vervolg op *Boekenpret* ontwikkeld en is gericht op kinderen in de basisschoolleeftijd. De methodiek is in digitale vorm op de website terug te vinden www.boekenpret.nl

1. De verleiding...

Kinderen zijn niet automatisch geïnteresseerd in boeken. De belangstelling moet worden opgewekt door de omgeving. Hierin spelen de ouders en de leerkracht een belangrijke rol. Door regelmatig voor te lezen en te vertellen kan de leerkracht het eigen enthousiasme overbrengen op de kinderen. Het werkt stimulerend om meerdere keren hetzelfde boek voor te lezen: kleuters houden van herhaling. Bovendien geeft dit hen de gelegenheid meer grip te krijgen op het verhaal, en zich het verhaal helemaal eigen te maken. Als de leerkracht er in slaagt een goed leesklimaat te creëren en ervoor zorgt dat kinderen ook zelf een boek kunnen pakken, zullen de kinderen ook elkaar gaan stimuleren. In de boekenhoek kunnen de kinderen zich terugtrekken om lekker knus een boekje te lezen: alleen, met de juf, of samen met een ander kind. Doordat kinderen geneigd zijn zich aan elkaar te spiegelen, nemen ze van elkaar bepaalde vaardigheden over en ontdekken zo steeds meer wat het lezen van een boek inhoudt.

1.1 Kleuters helpen kiezen

De boekenhoek biedt kleuters de mogelijkheid zelf te kiezen welk boek ze willen lezen. De leerkracht kan die keuze vergemakkelijken door de boeken die in de boekenhoek gezet worden vooraf voor te lezen, te laten zien of er iets over te vertellen. Als kleuters de boeken herkennen, zullen zij ze eerder pakken en beter kunnen beslissen of ze aansluiten bij hun belangstelling. Om het keuzegedrag van kinderen te stimuleren is het belangrijk de kinderen attent te maken op wat het omslag en de plaatjes al over het boek vertellen. Door de kinderen vertrouwd te maken met verschillende soorten boeken en hen te laten zien waaraan je deze boeken kunt herkennen, kunnen kinderen een eigen smaak ontwikkelen en zelfstandig leren kiezen.

1.2 Een thematische selectie

Om de belangstelling voor de boekenhoek levend te houden, is het belangrijk de boeken in de boekenhoek regelmatig te vernieuwen. Niet alle boeken hoeven tegelijk omgeruild te worden: bepaalde favoriete boeken willen de kleuters steeds opnieuw lezen. Wel is het leuk om regelmatig een kleine selectie te maken van boeken rond een bepaald thema die een extra opvallende plaats krijgt in de boekenhoek (3 tot 6 boeken). Aan deze boeken kan in een bepaalde periode extra aandacht worden besteed door er regelmatig uit voor te lezen en er zo nu en dan naar te verwijzen. Zorg wel voor voldoende variatie in genre, niveau en invalshoek van het thema, zodat er voor ieder wat wils is. Het gekozen thema kan ook uitgangspunt zijn voor andere activiteiten in de groep. Een duidelijke integratie van de boekenhoek in het programma bevordert het leesgedrag.

1.3 De aankleding

Ook de aankleding van de boekenhoek kan worden aangepast aan de boeken die op dat moment centraal staan. Hierbij kun je denken aan kleurplaten van tekeningen uit een boek, knuffels of voorwerpen die iets met een bepaald boek te maken hebben enz. Laat de kleuters zo mogelijk zelf helpen bij het aankleden van de boekenhoek. Eventueel kunnen ze ook eens een mooi boek van thuis meenemen voor de boekenhoek. Kleuters die minder warm lopen voor de boekenhoek kunt u bewust een extra taak geven bij het inrichten en versieren van de boekenhoek. Hierdoor wordt hun betrokkenheid vergroot.

1.4 Audiovisueel materiaal

Een andere mogelijkheid om kinderen te verleiden tot het boek is het werken met audiovisueel materiaal. Van verschillende prentenboeken bestaan verfilmde versies. Deze zijn te leen bij de bibliotheek. Daarnaast zendt Teleac regelmatig programma's over prentenboeken uit voor kleuters.

Vaak kunnen bij deze programma's materialen besteld worden voor het werken met de centraal gestelde prentenboeken in de klas.

Een boek dat met behulp van audiovisueel materiaal aan de kinderen is geïntroduceerd, zal in de klas echt gaan leven waardoor de kinderen het boek ook in de boekenhoek nog eens zullen willen lezen.

1.5 Een eigen boek

Het maken van een eigen boek voor de boekenhoek kan ook heel stimulerend werken. Door middel van tekeningen en krabbels kunnen kleuters iets vertellen over hun eigen belevenissen. Zo ervaren ze zelf dat schriftelijke weergave een middel kan zijn om een

boodschap over te brengen.

Ook een fotoboekje met foto's van bijvoorbeeld de kinderen in de groep of de omgeving van de school werkt goed. Samen met de leerkracht kunnen de kleuters een verhaal verzinnen bij de foto's. De leerkracht schrijft de tekst er dan bij. Het bladeren in een fotoboekje kan een eerste stap zijn naar het 'lezen' van echte boeken.

2. SAMEN MET EEN BOEKJE IN HET (BOEKEN)HOEKJE

2.1 Voorlezen aan individuele kinderen of in kleine groepjes

Geef de kleuters regelmatig de gelegenheid om in de boekenhoek te zitten. Een kleuter die dit nooit uit zichzelf doet, kunt u stimuleren door eens met hem samen een boek te bekijken in de boekenhoek over een onderwerp dat hem interesseert. U hoeft de lijn van het boek niet te volgen: gebruik de plaatjes om met hem een gesprekje aan te gaan over datgene wat hem boeit, of laat hem iets doen naar aanleiding van het boek. In een één-op-één situatie of met enkele andere kinderen kan het kind precies die aandacht en ondersteuning krijgen die het nodig heeft om een boek te begrijpen en te waarderen. Door tijdens het voorlezen of vertellen vragen te stellen, reacties uit te lokken en in te gaan op de reacties van kinderen op het boek, blijft het voortdurend betrokken en wordt het gestimuleerd om actief mee te denken. Spelenderwijs wordt zo de vaardigheid om plaatjes te interpreteren en verbanden te leggen tussen de verschillende situaties en gebeurtenissen in een boek vergroot.

Het voorlezen aan enkele kinderen tegelijk heeft als voordeel dat kinderen van elkaars reacties op het boek kunnen leren. Uit onderzoek blijkt dat vooral passieve leerlingen profiteren van de dialoog en interactie in kleine groepjes. Kinderen gebruiken taal en non verbale signalen die andere kinderen gemakkelijk begrijpen. Tijdens het klassikale voorlezen wordt er weinig ruimte gelaten voor dit soort spontane interactie. Hier is meestal sprake van een duidelijke rolverdeling: de leerkracht stelt de vragen, de kinderen geven hierop antwoord. Het zijn vaak steeds dezelfde kinderen die hierbij aan het woord komen. Het voorlezen in de boekenhoek aan maar een of enkele kinderen tegelijk biedt daarom een mooi tegenwicht.

2.2 Organisatie

Het creëren van de nodige tijd en rust voor het lezen in de boekenhoek vergt wel het een en ander van het organisatievermogen van de leerkracht: de andere kinderen vragen immers ook om aandacht. Er zijn verschillende oplossingen te vinden voor dit probleem:

- Probeer de kleuters zoveel mogelijk te trainen in het zelfstandig bezig zijn. Als de kleuters geleerd hebben redelijk zelfstandig bezig te zijn met een zelf gekozen activiteit, heeft de leerkracht de mogelijkheid extra aandacht aan individuele kinderen te geven. Verwacht niet dat dit in een keer lukt: zowel de kinderen als de leerkracht moeten tijd krijgen om te wennen aan deze manier van werken. Praktische tips om de zelfstandigheid van kinderen te vergroten zijn:
 - zorg ervoor dat de andere kinderen bezig zijn met activiteiten die niet veel begeleiding vergen, maar wel uitdagend zijn;
 - ga pas met de kinderen in de boekenhoek zitten als de andere kinderen goed bezig zijn

- en weten wat ze moeten doen;
 - spreek met de kinderen een concreet teken af voor als u niet gestoord wilt worden (bijv. steeds een bepaalde knuffel op de stoel van de leerkracht zetten wanneer u bezig bent in de boekenhoek).
- Schakel andere personen in om voor te lezen of te vertellen in de boekenhoek. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de remedial teacher, een aan de school verbonden banenpooler of aan bereidwillige ouders. De remedial teacher kan de kinderen die een achterstand hebben in hun omgang met boeken extra aandacht geven. Dit hoeft niet uitsluitend in de boekenhoek. Belangrijk is wel dat het voorlezen gezellig blijft. Het moet geen schoolse oefening worden.

2.3 Ouders lezen voor

Het inschakelen van ouders bij het voorlezen of vertellen in de boekenhoek vergt wat voorbereiding. Het is niet vanzelfsprekend dat ouders de juiste vaardigheden hebben om op een interactieve manier voor te lezen of te vertellen naar aanleiding van plaatjes.

In plaats van belangstellende ouders direct aan het werk te zetten, is het beter eerst voor alle ouders een of meer bijeenkomsten te organiseren over voorlezen en vertellen. Tijdens de cursus of ouderbijeenkomst kan informatie worden gegeven over prentenboeken en kunnen de ouders zich oefenen in het interactief voorlezen en vertellen. Daarmee worden de kennis en vaardigheden van ouders op het gebied van voorlezen en vertellen vergroot, waardoor ze meer in handen krijgen om in de thuissituatie met boeken te werken. Daarnaast geeft het een goede indruk welke ouders gevraagd kunnen worden om te helpen in de boekenhoek. De ouders die bereid zijn mee te werken, kunnen nog een keer apart worden uitgenodigd om te horen wat precies de bedoeling is.

U kunt ervoor kiezen de ouders steeds dezelfde kinderen te laten voorlezen/vertellen. Voordeel hiervan is dat ze een band krijgen met deze kinderen en kunnen zien of zij al dan niet vorderingen maken. U kunt ook kiezen voor een meer flexibele benadering waarin je het van de situatie af laat hangen welke kinderen op dat moment voorgelezen willen worden.

Informeer regelmatig bij de ouders hoe het gaat en of er eventueel problemen zijn. Voor de ouders is het belangrijk dat ze het gevoel hebben terug te kunnen vallen op de leerkracht; voor de leerkracht is het van belang op de hoogte te blijven van de vorderingen. Krijgen de kinderen meer belangstelling voor boeken? Kunnen ze al zelf een boek uitkiezen? Leren ze beter geconcentreerd te luisteren? Leren ze vragen te stellen over de plaatjes en de tekst? Kunnen ze al zelf de bladzijden van een boek omslaan?

Het voorlezen/vertellen in de boekenhoek heeft voor de anderstalige kinderen een extra voordeel als ouders dit in de eigen taal kunnen doen. In deze taal profiteren de kinderen het meest van het voorbeeldgedrag van degene die voorleest of vertelt. Bovendien zullen ze een verhaal dat in de groep in het Nederlands wordt voorgelezen, beter begrijpen als het verhaal eerder in de eigen taal is verteld.

2.4 Prentenboeken die interactie uitlokken

Voor het voorlezen in een één-op-één situatie aan kinderen met weinig voorleeservaring zijn bepaalde prentenboeken extra geschikt omdat ze uitnodigen tot interactie. Het gaat

hier bijvoorbeeld om aanwijsboeken, boeken met grote platen waarop veel te zien is, uitklapboeken en boeken met een raadelement. Boeken met veel tekst nodigen minder uit tot interactie en stellen ook veel hogere eisen aan het concentratievermogen en begripsvermogen van het kind. Dit soort boeken kunnen dus beter worden gereserveerd voor kleuters die deze vaardigheden al beter hebben ontwikkeld.

3. Zelf lezen in de boekenhoek

Door voor zichzelf te 'lezen' of 'voor te lezen' aan een ander kind oefenen kleuters spontaan allerlei vaardigheden zoals het omslaan van de bladzijden, het aanwijzen en benoemen van de plaatjes en het vertellen van het verhaal naar aanleiding van de plaatjes.

Hoe stimuleert u kleuters om zelf een boek te 'lezen' of een ander 'voor te lezen'? Een belangrijke vuistregel hierbij is: een goed voorbeeld doet goed volgen. Als de leerkracht voorleest, laat hij daarmee zien hoe aan de plaatjes en de tekst in het boek betekenis kan worden verleend. Hij wijst plaatjes aan en benoemt ze, hij brengt de plaatjes met elkaar in verband, en legt een relatie tussen de verschillende gebeurtenissen. Hij leest de tekst voor en gebruikt daarbij een bepaalde intonatie. Vaak veranderen zijn gezichtsuitdrukking en stemgebruik terwijl hij leest, en soms ondersteunt hij de tekst met gebaren. Kinderen zullen dit voorbeeldgedrag in zich opnemen en willen nabootsen. Zeker als een boek door de leerkracht herhaaldelijk is voorgelezen en de kinderen zich het verhaal hebben eigen gemaakt, zullen ze hun kennis van het verhaal en van hun 'leeskunst' graag demonstreren. De leerkracht kan ze hierin aanmoedigen door ze tijdens zijn voorleessessies actief mee te laten doen, mee te laten denken en commentaar te laten geven. Hij kan ook eens vragen of een van de kleuters nog weet wat er op de volgende bladzijde gebeurt. Op deze manier oefenen de kinderen zich al in het betekenis geven en groeit hun vertrouwen in wat ze al weten en kunnen. Essentieel is dat de kinderen de ruimte krijgen om op hun eigen manier met een boek bezig te zijn. Als kinderen spontaan gaan 'voorlezen' is het goed als de leerkracht zijn waardering hiervoor laat blijken. Misschien kan het kind eens een boek voorlezen aan de groep, eventueel daarbij geholpen door de leerkracht. Dit kind is op deze manier op zijn beurt een voorbeeld voor de andere kinderen.

3.1 Boeken om zelf te 'lezen'

Bij het selecteren van boeken voor de boekenhoek is het van belang er op te letten dat de kleuters gemakkelijk zelfstandig met deze boeken uit de voeten kunnen. Dit kunnen boeken zijn met plaatjes om naar te kijken en over te vertellen of boeken met een verhaal. Ook zelf getekende boeken of fotoboekjes van de kinderen in de groep lenen zich ervoor om zelfstandig te worden 'gelezen'. Het werkt het best als de leerkracht de boeken in de boekenhoek zelf al eens heeft voorgelezen of op een andere manier onder de aandacht heeft gebracht. Wanneer een boek een verhaal bevat, moet dit op basis van de plaatjes goed te volgen zijn. De kleuters kunnen het boek dan 'lezen' aan de hand van de plaatjes. Boeken met veel essentiële informatie in de tekst zijn daarom niet zo geschikt. Dit soort boeken kan de leerkracht beter reserveren voor het voorlezen aan de groep.

3.2 Boeken die kleuters attent maken op de woorden bij de plaatjes

Naarmate kinderen meer ervaring opdoen met boeken, worden ze zich ervan bewust dat de tekst in het boek een bepaalde betekenis draagt. Bepaalde factoren stimuleren deze gerichtheid op de geschreven tekst, namelijk:

- een nauwe relatie tussen de woorden en de plaatjes;
 - woorden als onderdeel van de illustratie;
 - woorden die er typografisch duidelijk uitspringen;
- Een voorbeeld is het boek Plons! van Martin Waddell. In dit boek besluit het varken Floortje op een warme dag in het water te springen. Velen volgen zijn goede voorbeeld. De titel van dit boek 'plons!' komt herhaaldelijk in de tekst terug. In tegenstelling tot de overige tekst is dit woord steeds in hoofdletters geschreven.
- een eenvoudige tekst met veel herhaling zodat kinderen kunnen onthouden wat er staat.

4. Een gesproken prentenboek

Prentenboeken in gesproken vorm, maken het mogelijk dat kleuters ook boeken met een wat langere, complexere tekst zelfstandig kunnen 'herlezen' en herbeleven. Kinderen hoeven voor het verhaal op deze manier nu niet alleen op de plaatjes af te gaan. Er zijn diverse prentenboeken met gesproken versie te leen en te koop. De lokale openbare bibliotheek kan verder helpen.

Het is ook mogelijk om opnames op internet of een computer te plaatsen.

4.1 Boekentaal

Herhaald luisteren naar een verhaal maakt kleuters steeds meer vertrouwd met typische boekentaal. Boekentaal wijkt in bepaalde opzichten af van de dagelijkse spreektaal: de taal is meer beschrijvend van aard, is vaak in de verleden tijd gesteld en bevat soms woorden of uitdrukkingen die nauwelijks in spreektaal worden gebruikt. De kleuters moeten leren zich op basis van de tekst in combinatie met de plaatjes een voorstelling te vormen van de gebeurtenissen en emoties in een verhaal. Dit betekent dat ze oorzaak en gevolgrelaties moeten kunnen leggen.

4.2 Wanneer zijn kleuters toe aan ingesproken prentenboeken?

In principe zijn kleuters pas toe aan het zelfstandig beluisteren van een prentenboek als ze al geleerd hebben geconcentreerd te luisteren als het boek door de leerkracht wordt voorgelezen. Het beluisteren vergt namelijk nog extra aandacht omdat hier de ondersteuning van de voorlezer in de vorm van mimiek, gebaren en toelichting en de mogelijkheid voor tussentijdse interactie ontbreekt. Anderstalige kleuters die vanwege een gebrekkige Nederlandse taalvaardigheid niet profiteren van het voorlezen in de groep, kun je beter al eerder in de eigen taal laten luisteren. Wel is aan te raden hen in eerste instantie te laten begeleiden door een vrijwilliger uit de eigen taalgroep (eventueel ouders). Het beste is als een eigen-taalspreker eerst het verhaal in eigen woorden op een interactieve manier voorleest, en het pas daarna samen met het kind beluistert. In ieder geval kan de eigen-taalspreker met het kind mee luisteren, meewijzen en achteraf met het kind over het verhaal napraten.

4.3 Eigen taal

Voor het vertrouwd raken met de specifieke kenmerken van boekentaal maakt het niet veel uit of dit in het Nederlands of in de eigen taal gebeurt. Afgezien van het idioom zijn deze kenmerken in de verschillende talen hetzelfde. Het beluisteren van een verhaal in de eigen taal vergroot bovendien het begrip van hetzelfde verhaal in het Nederlands. Indirect helpt het luisteren in de eigen taal dus ook bij het vergroten van de woordenschat in het Nederlands.

4.4 Zelfstandigheid bevorderen

Kleuters kunnen op den duur leren zelfstandig met de cassette recorder en de bandjes om te gaan. In het begin hebben de meeste kleuters echter nog veel begeleiding nodig. Ook bij deze activiteit is het daarom handig als de leerkracht terug kan vallen op andere personen zoals bijvoorbeeld de remedial teacher of ouders.

Hedendaagse kinderen zijn heel handig in het bedienen van diverse apparatuur.

Na uitleg zullen de kinderen steeds meer taken over gaan nemen, totdat ze geen begeleiding meer nodig hebben.

4.5 CD's/DVD's mee naar huis

Zeker voor anderstalige kinderen is het aan te bevelen het prentenboek en de bijbehorende CD/DVD mee naar huis te geven. Samen luisteren en kijken in het boek wordt vaak zowel door de ouder als door het kind een fijne bezigheid gevonden. Voor ouders kan het de eerste stap zijn om vaker met het kind een boek te bekijken of te lezen.

Geef de ouders daarom ook informatie over de mogelijkheden die de bibliotheek biedt.

5. 'Schrijven' naar aanleiding van prentenboeken

Tot nu toe is alleen het om leren gaan met boeken en het zelfstandig 'lezen' besproken.

Ontluikende geletterdheid is echter meer dan dat. Het gaat hier niet alleen om spelenderwijs 'lezen', maar ook om spelenderwijs 'schrijven'. Het gaat ook niet alleen om het vertrouwd raken met boeken, maar ook om het vertrouwd raken met geschreven taal in de vorm van folders, uitnodigingen, ansichtkaarten, etiketten op verpakkingen, reclameborden enz.

Hieronder zijn naar aanleiding van drie prentenboeken activiteiten rond deze aspecten van ontluikende geletterdheid uitgewerkt. De eerste twee prentenboeken kunnen in de kring worden voorgelezen en aanleiding vormen voor een aantal gezamenlijke activiteiten. Als deze boeken daarna in de boekenhoek worden gelegd, zijn ze bij de kinderen al heel bekend en zullen ze graag nog eens worden opgepakt. Bij het derde prentenboek gaat het meer om activiteiten voor individuele kinderen of kleine groepjes. Deze activiteiten kunnen worden uitgevoerd naar aanleiding van het samen lezen in de boekenhoek.

Wanneer de titels niet meer verkrijgbaar zijn kunt u proberen het boek te lenen in de bibliotheek. U kunt ook een alternatieve titel zoeken door in de Gids Boek & Jeugd 4-12 te zoeken op trefwoord of titel.

5.1 Uitnodigingen maken naar aanleiding van prentenboek met thema Verjaardag

Korte lesopzet

- de leerkracht leest het boek voor;
- de leerkracht laat verschillende uitnodigingen zien en praat daarover met de kinderen;
- de leerkracht vertelt dat er binnenkort iets op school wordt georganiseerd waarvoor de kleuters zelf uitnodigingen gaan maken;
- de leerkracht bespreekt met de kleuters op welke manieren je iets op papier kunt vertellen;
- de leerkracht praat met de kinderen over wat er in de uitnodiging moet staan;
- de kinderen maken ieder een eigen uitnodiging op de kleutermanier (door te tekenen en te krabbelen). De leerkracht schrijft de boodschap er nog eens onder op de manier van volwassenen;
- de kinderen mogen de uitnodiging mee naar huis nemen.

Lesdoel

Door ze in een functionele situatie als deze te laten 'schrijven', doen de kleuters inzichten op over wezenlijke kenmerken van deze geletterde activiteit. Ze ondervinden dat je dingen behalve mondeling ook op papier kunt zeggen en dat die boodschap op papier onveranderd blijft en dus bewaard kan worden. Verder oefenen ze zich in het formuleren van een schriftelijke boodschap.

Verschillende uitnodigingen

Laat verschillende uitnodigingen zien, bijv. een uitnodiging voor een kinderfeestje, een uitnodiging voor een ouderavond en een uitnodiging voor een evenement. Praat hier over met de kinderen. De volgende punten kunnen de rode draad van het gesprek vormen:

- lijken de uitnodigingen op elkaar? Wat is hetzelfde en wat is anders?
- waarvoor kun je een uitnodiging maken?
- wat schrijf je erin?
- hoe versier je een uitnodiging?
- hebben de kinderen (of hun ouders) zelf wel eens een uitnodiging gehad of gemaakt?

De opdracht

De leerkracht vertelt dat er binnenkort iets is waarvoor uitnodigingen gemaakt moeten worden. Eventueel organiseert de leerkracht speciaal voor deze gelegenheid een evenement waarbij de ouders aanwezig kunnen zijn (een tentoonstelling, een feest of een uitvoering). Als de uitnodigingen een reële functie hebben, zullen de kinderen gemakkelijk te motiveren zijn.

Verschillende manieren van schrijven

Verzin met de kleuters verschillende manieren om iets op papier te vertellen. Ze hoeven niet te schrijven zoals volwassenen dat doen. Tekenen of krabbelen is ook een manier van schrijven. 'Schrijf' ter illustratie dezelfde zin op verschillende manieren.

Het schrijven van de uitnodiging

Bedenk samen met de kinderen wat er allemaal in de uitnodiging moet staan. Daarna kunnen de kinderen aan het werk gaan. Loop door de klas om de kinderen te helpen als het nodig is. Als de kinderen klaar zijn, vraag je de kinderen 'voor te lezen' wat er staat. Schrijf dit ook nog eens op de volwassen manier op de uitnodiging voor de mensen die het anders niet begrijpen. De kinderen kunnen de uitnodiging nu aan hun ouders geven. Eventueel kan de uitnodiging worden gekopieerd zodat de kinderen hun uitnodiging aan meerdere mensen kunnen uitdelen.

5.2 Een pamflet maken naar aanleiding van een prentenboek rondom een verloren knuffel.

Korte lesopzet

DAG 1

- de leerkracht heeft een handpop. Deze handpop spreekt de kinderen direct aan. Hij vertelt hen dat hij zijn knuffel is kwijt geraakt. Hij is helemaal in paniek en vraagt de kinderen wat hij moet doen op zijn knuffel terug te krijgen;
- de kinderen bedenken allerlei manieren. Een manier is het schrijven van een pamflet waarop staat dat de vinder van de knuffel hem moet terug brengen. Als de kinderen hier

- niet zelf op komen, stelt de handpop deze oplossing voor;
- wat moet er dan allemaal in die 'brief' staan. Gezamenlijk bedenken de kinderen de inhoud;
- de kinderen schrijven de 'brief';
- de kinderen 'schrijven' om de beurt een bepaalde zin op. De kinderen hoeven niet te schrijven op de volwassen manier. Teken en of krabbelen kan ook;
- waar moet het pamflet worden opgehangen. Dit kan bijv. in de hal van de school.

DAG 2

- de volgende dag neemt de leerkracht een klein beertje mee. De handpop vertelt de kinderen dat hij zijn beertje terug heeft. Hij is heel blij dat de kinderen hebben geholpen;
- de leerkracht leest nu het boek voor. Hij vertelt dat dit het verhaal is van een andere keer dat de hoofdfiguur zijn knuffel kwijt was.

Lesdoel

Evenals bij les 1 doen kinderen ervaring op met 'schrijven' in een functionele context. Ze ondervinden dat je door te 'schrijven' een belangrijk probleem kunt oplossen.

De lesopzet uitgewerkt

Door een handpop te gebruiken, breng je de hoofdpersoon uit het verhaal daadwerkelijk in de klas. Dit geeft de mogelijkheid de kinderen mee te laten spelen in het verhaal. Een handpop kan worden gekocht in de speelgoedwinkel of zelf worden gemaakt. Probeer bij het spelen u helemaal in te leven. Doe alsof u heel verdrietig bent en maak er een verhaaltje omheen: de pop kan vertellen waar hij zijn knuffel is kwijtgeraakt, hoe het is gebeurd, en hoe gehecht hij is aan zijn knuffel. Ook kan hij vertellen dat hij hem al eerder is kwijtgeraakt, maar dat hij hem toe gelukkig terug gevonden heeft. Probeer een dialoog met de kinderen op gang te helpen. Wat moet de pop doen om zijn knuffel terug te krijgen?

Mogelijke oplossingen

Laat de kinderen zoveel mogelijk zelf manieren bedenken om de knuffel terug te vinden. Laat de pop hierop reageren en meedenken. Mogelijke oplossingen zijn: zelf zoeken, anderen laten zoeken, heel hard roepen of de politie bellen. Uiteindelijk wordt er gekozen voor het maken van een pamflet.

5.3 Ontluikende geletterdheid door vrij spel naar aanleiding van het thema stad

Samen praten in de boekenhoek over letters in de dagelijkse leefwereld. Het boek over de stad leent zich ervoor om in kleine groepjes te praten over wat er allemaal te zien is op de platen te zien is. In het kader van ontluikende geletterdheid bieden ze veel aanknopingspunten voor gesprek. Het leuke is dat kinderen vaak op grond van de context kunnen raden wat een bepaald opschrift betekent. Andere borden zeggen het met plaatjes in plaats van woorden.

Wijs de kinderen op dingen die in het klaslokaal met plaatjes zijn aangegeven (bijv. plaatjes die aangeven welk speelgoed in welke kast moet worden opgeruimd, plaatjes bij de kapstok die aangeven welk kind zijn jas daar moet ophangen).

Laat de geletterdheid tijdens het vrije spel ontluiken

Voor kinderen kan het fascinerend zijn dat je met woorden of plaatjes iets kan zeggen. Ze kunnen met dit gegeven gaan experimenteren in hun vrije spel. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de volgende mogelijkheden:

- speelgoed met letters (autootjes, winkeltje, verkeersplein);
Op speelgoed staan soms ook letters afgedrukt. Laat de kinderen raden wat er staat. Vertel anders zelf de betekenis. In het vrije spel kan hierbij worden aangeknoopt.
- zelf een winkeltje maken;
Laat de kinderen zelf een winkeltje inrichten. Ze kunnen zelf reclameborden maken, borden of dozen waarop staat wat er allemaal te koop is en prijskaartjes bij de artikelen. Ze kunnen dit doen door te tekenen, te krabbelen of letters en cijfers te stempelen. Eventueel kun je voor het winkeltje verpakkingen van echte artikelen gebruiken. De plaatjes en letters op de verpakkingen laten raden wat er in zit.
Het kan ook dat kinderen de verpakkingen kennen van thuis en dus weten wat er in de verpakkingen hoort te zitten. Andere kinderen kunnen dingen in het winkeltje kopen met namaakgeld.
- opschriften herkennen van plastic zakken;
Neem wat plastic zakken mee van winkels uit de buurt. De kinderen kunnen misschien wel raden uit welke winkels deze plastic zakken afkomstig zijn. Misschien weten ze niet de namen van de winkels, maar herkennen ze de zakken wel als afkomstig uit de winkels waar zij ook altijd komen. Misschien geven de plaatjes op de plastic zak aan wat je allemaal in die winkel kan kopen. De plastic zakken kunnen de kinderen gebruiken in hun vrije spel: ze kunnen er hun boodschappen in rond sjouwen.
- leg kranten, folders, een tv gids en een telefoonboek in de poppenhoek. Op deze manier kunnen kleuters spelen dat ze lezen in verschillende functionele situaties.
Voorbeelden van andere boeken ter stimulering van de ontluikende geletterdheid
- boeken met een thema dat aanknopingspunten biedt voor activiteiten rond lezen en schrijven. Voorbeelden van thema's:
 - geboorte kind (geboortekaartjes maken);
 - koken (recepten 'schrijven');
 - winkelen (winkeltje spelen met echte verpakkingen, prijskaartjes en bonnetjes);
 - reizen (spelen met strippenkaartjes, treinkaartjes, vliegtuigtickets enz.);
 - boeken waarin het schrijven of lezen centraal staat;
 - boeken waarin geschreven teksten onderdeel vormen van de illustratie.

